

elmélet általában felfedezte, sőt ott sem képzelhető el más megoldás, hogy a variálódást a szerkezeti rendszerek transzformálódásában fedezzük fel. A mesemondó alakító törvényszerűségeinek vizsgálata szinte már az egyoldalúságig is alaptörvénye mesekutatásunknak. Ezek az elgondolások egymás mellett azonban először Nagy Olgánál szerepelnek, akinek mese-esztétikája ilymódon jobb összetevőkből áll, mint akár Honti Jánosé vagy Ortutay Gyuláé, akik csak egy-egy vonatkozásban foglalkoztak a mese szépségével. Nagy Olga közvetlen, leíró megfigyelései is jók – az egyéni ízlés, szemlélet nyilvánvaló módosító felfogáskörén belül. Általában csak azt vethetjük szemére, hogy mintha maga is megijedt volna feladata jelentőségétől: a meseesztétika negálásával és problémái megkerülésével nem lehet érvényes meseesztétikát készíteni.

Még egy fontos részletkérdésben lett volna szükség nagyobb óvatosságra. A mese szimbolikus értelmezése nem újdonság a hazai és nemzetközi kutatásban, nálunk Henszlmann Imre több mint százharminc éve máig érvényes ötleteket közölt e téren, sőt még kompozíciós összefüggéseket is megsejtett. Nagy Olga szimbolikus mesemagyarázatának is van azonban egy alapvető hibája: spekulatív, nem a folklór körében érvényes, hanem a vájtfülű mesekutató magánmitológiai sorába tartozik. Honnan tudja, hogy amit ír, érvényes a mesemondók és -hallgatók világában is? Lehetséges, hogy ott mások a szimbolumok, vagy így sincsenek is. Érdemes volna egyszer e kérdést valóban megvizsgálnia. (Kriterion, 1978.)

VOIGT VILMOS

„VALAHOL ELVESZTETTÜK A BESZÉD ÖRÖMÉT” KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL NYELVÉSZETI ÍRÁSAI RÓL *

A szerzőnek az egyik könyvcímet – *Négy-öt magyar összehajol* – Ady jól ismert verse sugallta. Az olvasók pedig az Ady-versben szereplő kérdést megismételve, kérdezik: Vajon miért is hajol össze négy-öt magyar? És hol hajol össze, hol találkozik össze? Tudvalevő, hogy

**Négy-öt magyar összehajol*...; Herder árnyékában (Mindkettő Magvető Kiadó. Gyorsuló idő sorozat.)

rendszeres, kötetlen eszmecserékre, kisebb körökben, házon kívül folytatott tartalmas, változatos témájú beszélgetésekre manapság kevéssé van lehetőség. Nekünk, magyaroknak, ugyan alig voltak az eszmék, gondolatok kicserélésére alkalmas irodalmi szalonjaink, mint az angoloknak vagy a franciáknak, de voltak erre a célra alkalmas kiskocsmák, kávéházak. Ma ilyenek nincsenek. Grandpierre Emil érezhetően fájjalja ezt a hiányt, sajnálja, hogy „valahol elvesztettük a beszéd örömét”.

En ebben a hiányérzetben vélem fölfedezni az író nyelvészeti-irodalmi tárgyú írásainak az indítékát, gyökereit. Grandpierre, hogy úgy mondjam, egy irodalmi, nyelvészeti szalont akar pótolni könyvével, melyben a legkülönbözőbb témák iránt érdeklődő emberekkel óhajt eszmecserét folytatni. Az egyre gyorsuló és tovatűnő időben.

Ez a szándék szabja meg idevágó cikkeinek stílusát, hangnemét, vitatkozó jellegét is. És éppen ez az, amit vitapartnerei, bírálói, úgy gondolom, szem elől tévesztenek. Valószínűleg azt várják Grandpierre-től, hogy ezekben az írásokban ő is szűk szakmai szempontból fejtsse ki mondanivalóit, és tudományoskodó mondatokba gyömöszölve közölje elgondolásait. Nem gondolnak arra, hogy Grandpierre voltaképpen a köznyelv alapján egy ritka, újszerű műfajt kultivál: könnyed, csevegő stílusban társalog, vitázik egy sereg témáról, legyen az szaknyelv, kiejtés, szónoklás, helyesírás vagy bármi más. Egy író társalog lebilincselően, szórakoztatóan különféle izgalmas kérdésekről. Ráadásul ennek a könnyedségnek meglehetősen szilárd alapja van: Grandpierre nagyfokú olvasottságáról, tájékozottságáról tesz tanúságot. Mindennek utána néz, mindent föl kutat, mindent elolvas, ami a probléma köré csoportosul. Ez az olvasottság különösen értékes és tiszteleltre méltó napjainkban, amikor mindenki csak ír, csak ír, csak ír, de nem szakít magának időt arra, hogy elolvassa az érdeklődési körébe tartozó írásokat. Még a saját szakterületéhez tartozó írásokat sem. Más szakterületek eredményei iránt pedig nagyon kevesen érdeklődnek. Éppen ezért meglepődve tapasztaljuk, hogy Grandpierre, az író, újabban egyre intenzívebben foglalkozik nyelvészeti kérdésekkel.

A magyar írók nyelvészkedése korántsem ritka jelenség. Ellenkezőleg! Ha széjjelnézünk a magyar irodalomban, azt látjuk, hogy számos író, költő foglalkozott nyelvi problémákkal. Nem is akármilyen, nem laikus módon! A régebbi írókat mellőzve, említsük meg elsőnek Arany Jánost, aki kisebb-nagyobb nyelvi vonatkozású írásaiban, de különösen a *Visszatekintés* című tanulmányorozatban, tudományos szinten tárgyalt több nyelvészeti kérdést, a nemegyszer korigálta éles szemmel a „reguláris” nyelvészek elhamarkodott nézeteit. Ezt a nyelvészeti munkásságot nem csupán önmagáért tartotta fontosnak, hanem azért is, mert a korabeli nyelvészek sokszor kellőképpen meg nem fontolt véle-

kedesei, áltörvényei már-már komolyan veszélyeztették a költők és írók művészi, alkotói, nyelvformáló jogait.

A tudományos igényt és az írói célokat szemmel tartva, Arany nyomdokain haladt később Kosztolányi Dezső, a legutóbbi időben pedig Illyés Gyula, Karinthy Ferenc és mások. Nem hallgathatjuk el Szabó Dezsőt sem, aki pályafutása kezdetén hivatásszerűen művelte a nyelvtudományt.

Napjainkban Grandpierre vette át tőlük a stafétabotot. Mindezt előre kellett bocsátanom, mert, mint látni fogjuk, Grandpierre abban a két könyvben, amiket az alábbiakban ismertetni szándékozom, csak kis részben tárgyal irodalmi, irodalomtörténeti kérdéseket. Túlnyomórészt nyelvi, nyelvészeti témákról fejt ki elgondolásait. Emeljük ki néhányat Grandpierre nyelvészeti és irodalomtörténeti témái közül.

Melyik szó legyen magyar? – Grandpierre jogosan marasztalja el azokat a fanatikus nyelvvédőket, puristákat, akik elsősorban az idegen eredetű szavak használata ellen indulnak hadba. A mai magyar nyelv-művelő mozgalom legjobbjaival együtt ő is azt vallja, hogy „egymagában az a tény, hogy egyik vagy másik szó idegen, vagy idegennek hat, nem elégséges ok az üldözésre”. Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy idegen szó és idegen szó között különbséget kell tenni. Vagyis minden idegen szót egyéni elbírálás illet a szükségesség, a hangzás, a hosszúság – rövidség, és ahogy Csokonai kifejezte, az „engedelmesség” figyelembevételével. „Engedelmes az a szó, amelyet magyar módon ragozhatunk, s amelyből további szavakat képezhetünk”. Be kell fogadnunk tehát azokat az idegen eredetű szavakat – vonja le a fentiekből a következtetést –, amelyek földrészünk kultúrájához és civilizációjához kapcsolódnak (ezek túlnyomórészt görög-latin szavak). Másik ugyan-csak fontos és az előbbivel számos pontos találkozó csoport a társadalmi rendünkkel kapcsolatos fogalmak világa: *reakció, dogmatizmus, kétfrontos harc, extraprofit, kolonializmus* stb. A harmadik csoportot a műveltség, a tudomány fejlődésével együttjáró új fogalmak alkotják. Véleményem szerint ezek a szempontok kiindulásul szolgálhatnak az idegen eredetű szavakkal kapcsolatban újra meg újra, föllángoló, sokszor meddő vitához. Világosan megmondja, hogy általában melyek a nem fölösleges idegen eredetű szavak.

Vegyes reflexiók. – Tudjuk, hogy nyelv-művelőink régóta próbálják csökkenteni valamiképpen a magyar köznyelvben meglehetősen túltengő *e* hang számát. Visszaszorítására javasolni szokták egyebek között a zárt *e* fölkarolását. Ennél reálisabb és életrevalóbb javaslat az, hogy az *e* hang helyett a lehetőség szerint az *ő* hangot részesítsük előnyben: *csönd, szög, föl, fölött, pör, fölösleges* stb. Grandpierre ennél is tovább megy, és javasolja, hogy használjuk időnkint azokat az idegen eredetű

szavainkat, amelyek hozzájárulhatnak az *e* hang megkritikálásához. A megjegyzések helyett például azt írja, hogy *reflexiók*. De nemcsak az idegen szavaktól vár ilyenkor segítséget, hanem a rokonértelmű magyar szavaktól, a változatos fogalmazástól is. Ha már úgyis sok *e* volna mondatunkban, akkor az *elterjedt* szó helyett választhatjuk azt, hogy *elharapódzott*, az *észrevettem* helyett ott van az *észbe kaptam*, az *elnézést kérek* helyett a *bocsánatot kérek*. Grandpierre kitűnő példákkal illusztrálja ezeket a lehetőségeket.

*

Atyja volt-e Attila a hunoknak és a gótoknak? – Megesik, hogy nyelvészeti vitákban Grandpierre olykor arra az elgondolásra szavaz, amely látszólag kielégítőbb megoldást kínál, de alaposabb vizsgálódás után kétségesnek bizonyul. A legutóbbi időkig úgy tudtuk például, hogy *Attila* hun király neve az *atya* (török: *ata*) szóból származik, tehát voltaképpen kedveskedő név: azt jelenti, hogy *atyácska*. Grandpierre ezt a magyarázatot Képes Géza fejtegetésének a hatására elutasítja avval az elgondolással, hogy az Isten ostorát nem nevezhették a megvert és meghódított gótok *atyuskának*, *tatának* vagy *apukámnak*. Mintha bizony a nagy uralkodó személyére dehonesztáló lett volna, ha *atyuskának* nevezik!

Pedig ez a becézés, ez az elnevezés egy csepp sem volt dehonesztáló. Meggyőző példák bizonyítják, hogy az emberek, a népek igen gyakran nevezték a leghatalmasabb személyiséget *atya* néven. A rómaiak a legfőbb istent *Juppiternek* nevezték, amiben könnyen fölismerhető a *pater* 'apa, atya' szó. A keresztények istene is: *Atya*, akihez így fohászkodnak: *Mi atyánk*. . . Az orosz birodalomban a cárt annakidején szintén *atyuskának* nevezték alattvalói. *Aba Sámuel* magyar királynak a nevében is az *apa* szó rejlik: *Sámuel apa*. Az égi úr tehát: *atya*, annak ostora a földi úr pedig: *atyácska*. Nagyon valószínű tehát, hogy a nagy hun királyt is *atyácskának* nevezték birodalmának lakói. Mintha földi isten lett volna. Az etimológizáláshoz tehát a nyelvtudáson kívül a művelődéstörténetet és egyéb szempontokat is figyelembe kell vennünk.

Egy szóban, egy mondatban válaszoljon! – Grandpierre megállapítása szerint élőszóban fogalmazni az ország lakosságának nagy többsége a két világháború között sem tudott tisztábban, mint manapság. Mindenekelőtt azért, mert akkor sem tanították előadni a gimnazistákat és az egyetemi hallgatókat. Mint ahogy manapság sem tanítják. A tanárok csak az ismereteket kérték számon a diáktól, azt is tömören: „Egy szóban, egy mondatban válaszoljon!” Vagyis nem hagyták a diákokot szóhoz jutni, és így megfosztották az élőbeszéd örömétől. Hogy ennek mi lett az eredménye, azt most nap mint nap tapasztalhatjuk.

„Aki értekezleteket, előadásokat látogat – írja Grandpierre –, végigszenved egy-egy riportot a rádióban, a tévében – annak nem kell különösebben bizonyítani, hogy az előadók, szónokok, riportalányok többnyire eljesztő formában közlik hiányzó gondolataikat a közönséggel”. Tagolatlan motyogások, dadogások áramlanak a légben, és rontják a nyelvérzékét öregnek-fiatalnak, olykor a legzagyvább fogalmazású információk terhével.

Jól látja Grandpierre, hogy az emberi érintkezésre alkalmatlan hivatali-értekezleti, felszólalási-akta-nyelv hatása alól a jól megalapozott nyelvi műveltség védhet meg minket. Ezt a nyelvi műveltséget az emberek elsősorban az iskolában szerezhetik meg. Kérdés, hogy milyen nyelvi műveltséggel indítják útnak magukat a tanítókat, tanárokat. Nyelvünk további alakulása nagy részben az ő működésüktől függ. Idézem a pedagógusoknak mint megfontolandó szavakat: „Élőszóban jó magyarsággal fogalmazni éppúgy hozzátartozik az általános műveltséghez, mint a történelmi, matematikai, munkásmozgalmi, filozófiai ismeretek. A szóbeli kifejezés nélkül a tudós legfeljebb súlyosabb, mint egy lexikon, érték dolgában az ember és a könyv egyenrangú. . . Aki ritkán nyilvánul meg élőszóban, bajosan találhat közös nyelvre a vele egyívásúakkal, hát még az idősebb nemzedékekkel”.

Mi a különbség a naccsága és a nagysága között? – Napjainkban heves viták folynak arról, hogy miképpen ejtsük az élő beszédben a mássalhangzó-kapcsolatokat, vagyis az egymás mellett álló mássalhangzókat. Hasonuljanak-e azok egymáshoz, vagypedig tartsák meg külön-külön eredeti hangszínüket? Vannak, akik az utóbbi mellett kardoskodnak, és azt követelik, hogy az *éljen, tudja, vasgyár, azonban* szavakat így ejtsük: *él-jen, tud-ja, vas-gyár, azon-ban*. A hasonulás szószólói ezt az ejtést tartják helyesnek: *éjjen, tuggya, vazsgyár, azomban*. Meg is adják, ki is fejtik a hasonulás (teljes és részleges hasonulás) szabályait.

Grandpierre elítéli az egymás mellett álló mássalhangzóknak külön-külön ejtését, az úgynevezett betűejtést, és ezt rossz ejtésnek nevezi, amit mindenképpen vissza kell szorítani. Vele együtt a magyar kiejtéssel foglalkozó szakemberek túlnyomó többsége is ezt a nézetet vallja. Ugyanakkor Grandpierre rámutat arra, hogy a hasonulás szabályait se szabad rigorózusan alkalmazni. Meggyőző példákkal szemlélteti, hogy az ejtésnek sok esetben alkalmazkodnia kell a szituációhoz, még a hasonulás szabályainak megszegése árán is. Érdekes példa erre a *nagysága* szó. Ha a *nemzet nagyságáról* beszélünk, akkor csak a részleges hasonulás engedhető meg, tehát ez: *natysága*. Ha nőre, asszonyra vonatkoztatjuk, akkor már érvényesülhet a teljes hasonulás: *naccsága*. De ilyenkor se mindig, mert – mint Grandpierre írja – a ház asszonyát a

cselédje mondhatta *naccságának*, de a férje, esetleg az udvarlója aligha. Vagy vegyük a *házsort* és a *hárssort*. Egy olyan utcában, például az Unter den Lindenen, ahol a *házsorral* párhuzamosan *hársfasor*, vagyis *hárssor* húzódik, nagyon tisztán, precízen kell ejtenünk minden egyes hangzót a félreértés elkerülése végett.

Nyelvünk ma. – Ebben a fejezetben Grandpierre jórészt a magyar mondatszerkesztés problémáival foglalkozik. Éles szemmel tapint rá a fogyatékoságokra. Megfigyelése szerint gyöngé a mondatkultúránk, szintelenedik, sablonossá válik a mondatok szerkesztése. Ennek egyik okát abban látja, hogy kiveszőben van számos igealakunk, köztük az *-andó*, *-endő*; *-ván*, *-vén*; *-va*, *-ve* igenév is. Holott – írja – a *-va*, *-ve* igenév az élőbeszédben sűrűn hallható, evvel szemben az írók, újságírók mégis szemléletlenül tartózkodnak a *-va*, *-ve* képzős igeelvek használatából. Már a *zárva-nyitva* helyett is gyakran olvashatjuk, hogy az üzlet ekkor és ekkor *nyit* vagy *zár*. Pedig „ha a fölsorolt igealakokat kihagyjuk a fogalmazási kelléktárból, a szintaktikus monotonia nehezen és ritkán kerülhető el, s többnyire nem egészséges fogásokkal”. De mennyire nem egészséges fogásokkal! A *-va*, *-ve* igenevet manapság igen sokan magyartalan kifejezésekkel helyettesítik. Például: „Az élelmiszerellátás nálunk *biztosított*”. Aki ilyesmit leír, az nem tud jól magyarul, vagy megromlott a nyelvérzéke!

A *Herder árnyékában* kifejezés helyett voltaképpen ezt kellene írni: A herderi jóslat árnyékában. Mi volt ez a jóslat? Herder német író a 19. század végén egyik könyvében (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*) úgy vélekedett, hogy a más népek között kis szigetként élő magyarok századok múlva fokozatosan eltűnnek az őket körülvevő népek tengerében.

Ez a jövendölés mind a mai napig nem teljesedett be, de Grandpierre bizonyos jelekből azt állapítja meg, hogy nyelvünk az elszintelenedés felé halad, tehát lassankint elveszíti életerejét. Azt az életerőt, amely annyira sajátja volt régebben a nép nyelvének és az irodalmi alkotásoknak, többek között Pázmány Péter prózájának, amelyet Grandpierre követendő példaként állít eléink, és úgy véli, hogy mondatkultúránk Pázmány óta folytonosan hanyatlik. Pázmány prózáját szembeállítja a mai fogalmazással: „Pázmány mondata kifejezi, amit akar, sőt ízekkel, színekkel tetézi . . . Idézett mondata mintegy marokra fogja a kifejezendő gondolatot . . . Sok író a mondatok hátán úszik a (gondolati) apályal ismeretlen vizek felé . . . A mondanivaló értelmes és célszerű elrendezése a mondatban ugyanolyan szellemi munka eredménye, mint egy ház felépítése.” Mindebből azt a megszívlelendő tanulságot vonja le, hogy nyelvünk mai állapotának legveszedelmesebb kórtünete a mondatkultúra hiánya. Holott enélkül nem születhet se jó irodalom, se jó tudomány.

Rámutat Grandpierre arra is, hogy milyen mesteri módon tudta Pázmány összeforrasztani a stilisztikát a retorikával: „A stilisztika Pázmányt épp azért illeti meg különleges hely a magyar prózai irodalomban, mert retorikai műveltségét arra használja, hogy matter of fact nyelven írjon, nála nincsenek üresjáratú mondatok, henye töltelék-szavak, mi sem idegenebb tőle a tartalmatlan és felelőtlen verbalizmusnál, minden szavával, minden mondatával közöl valamit, a díszei nem üres díszek. Ha kérdez vagy ismételi, azt a műfaj követeli, a mondatok ritmusa, dinamikája, indulati tartalma”. A továbbiakban Grandpierre így jellemzi Pázmány nyelvezetét: „A latin Pázmány szembeállítására a magyar Pázmánnyal véleményem szerint a nyelvújítás után kialakult szemlélet visszavetítése a múltba. A népnyelv és a tudományos meg irodalmi nyelv közötti szakadékot Kazinczy idézte elő, úgy látszik, jóvátehetetlenül. Pázmány épp ellenkezőleg valamennyi írásában arra törekedett, hogy latin műveltségét és magyar nyelvtudását stílusában egyesítse. . . Műveltsége latin, gondolkodása magyar, hatalmas körmondatai magyar körmondatok. A nagy latin szerkezetekben a mellérendelt mondatok kifogástalanul magyarosak”.

Térjünk vissza nyelvünk életerejének megfogyatkozásához, ami egyebek közt abban nyilvánul meg, hogy a köznyelv nem tölti be az összekötő kapocs szerepét, nem fűzi szoros egységbe a népnyelvet, az irodalmi nyelvet és a szaknyelveket. Ennek folytán különösen az utóbbiak veszélyeztetik nyelvünk egységét, mert saját különleges nyelvüket nem a mindnyájunk által értett és használt köznyelven belül, hanem attól minél inkább eltávolodva akarják létrehozni. Ha ez a tendencia érvényesül, minden szakmának külön nyelve lesz, és a szakma megválasztása után mindenkinek előlről kell kezdenie a magyar nyelv tanulását. A köznyelvtől való eltávolodás, vagyis a nyelvi frakciózás mindennek nevezhető, csak demokratikusnak nem. Mindezt mások is szóvá tették már, de Grandpierre talán mindenkinél szemléltetőbben tárja elénk, hogy milyen aggasztóan veszélyeztetik a kellő gond nélkül kialakított szaknyelvek, a szakzsargonok nyelvünk egységét.

Romboló hatással van nyelvünk alakulására a rádió és a televízió is, – írja Grandpierre – mert terjeszti a hangokat elnyelő ragacsos ejtést és az éneklő, a szavak végét fölünkörítő beszédet.

Részletesen foglalkozik Grandpierre a retorika és a stilisztika, vagyis a magasabbfokú szóbeli és írásbeli megnyilatkozás kérdéseivel. Leszögezi, hogy a becsvágyó stilisztika nem elégszik meg avval, hogy jól fogalmaz, hanem ezenfelül bele akarja önteni az egyéniségét is mondani-valójába, tehát önként vállal további korlátokat. A stílus leggyakoribb hibájának a monotonitást tartja: „Megszámálhatatlanul sok friss, izgalmas, esetleg szenzációs téma fonnyad unalommá, mert a szerző csak

néhány mondatszerkezetet ismer". Hangsúlyozza, hogy a stilisztikák nemcsak esztétikai kvalitásokat kívánnak meg a szövegtől, hanem megkívánják a pontosságot, a világosságot, a közérthetőséget is. De Grandpierre nem elégszik meg pusztán elméleti fejtegetéssel. Hasznos példamondatokat, stilisztikai „ujjgyakorlatokat” sorakoztat föl a változatos, élénk fogalmazásra.

Rendkívül figyelemre méltó, amit a nyelvhelyességi babonákról ír. Jól tudjuk, hogy a magyar nyelvművelés eredményességét végtelenen akadályozza a nyelvhelyességi babonák mérhetetlen elszaporodása. A laikusok ugyanis nem mindig tudnak különbséget tenni az elfogadható szabályok és a kiagyalt babonák között. A nyelvművelők tehát állandóan „kétfrontos” harcot vívnak. Egyfelől meg akarják tanítani az embereket a józan mérlegeléssel kialakított szabályokra, másfelől föl akarják világosítani ugyanazokat az embereket, hogy az álszabályok, vagyis a babonák, szöges ellentétben állnak az általános nyelvhasználattal, tehát azokat nem kell komolyan venni, nem kell elfogadni. Grandpierre teljes joggal főképpen az iskolát okolja a babonák terjesztéséért: „Minden magyartanár a maga nyelvhelyességi babonáit erőltette tanítványaira. . . Magánbeszélgetésekben, író-olvasó találkozókön megdöbbenéssel észleltem, hogy a tanárok egy része ma ugyanezeket a babonákat terjeszti”. Ennek okát Grandpierre jórészt abban látja, hogy a magyartanárok jelentős hányada készületlenül lép a pályára, illetőleg a tanárképző intézetek nem készítik föl kellőképpen a tanárokat.

Elgondolkoztató Grandpierre-nek az a megállapítása, hogy a nyelvművelési mozgalom elterjedése kedvez a babonáknak: „Nem mintha a nyelvművelők rossz példát mutatnának, nem mintha alkalomadtán nem péccéznék ki e babonák egyikét-másikat, persze ötletszerűen, hanem mert hatásukra a fél ország nyelvműveléssel foglalkozik”. Szerinte egyik legsürgősebb feladat: gátat vetni a babonák terjedésének. Ez valóban sürgős; tehát minél előbb kívánatos lenne egy könnyen áttekinthető kézikönyvet megjelentetni a nyelvhelyességi babonákról.

A babonákról szólva nem hagyhatom említés nélkül, hogy Grandpierre evvel kapcsolatban jó példával jár elől, és írásaiban szemmeláthatólag szántsándékkal használja mindazokat a nyelvi eszközöket, amiket a babonaterjesztők kárhoztatnak. Ilyenek: *többek között: való* („visszatérek a köznyelv és a szakmai nyelv egymáshoz *való* viszonyára”); a megengedő *is* kötőszó az állítmány előtt; a vonatkozó *ami* gyakori használata a folytonos *amely* helyett; *távolról sem; leszögez*; mutató névmás használata visszautalásra; *fog-os* jövő; *dacára; -lag, -leg* rag. Jó példát mutat a tömörítésre az ősi *istenadta*-féle szerkezet használatával („klasszikusaink *használta* tájszavakból, maguk *gyártotta* műszavakból”) stb.

Ha mindazok, akik szívükön viselik a magyar nyelv ügyét, fáradhatatlanul azon buzgólkodnak továbbra is, hogy még színesebbé, még szebbé, még kifejezőbbé tegyék nyelvünket, védelmezik, óvják a káros befolyásoktól, akkor Herder árnyéka a jövőben csak mintegy mementóként fog lebegni lelki szemeink előtt. Grandpierre könyvei kétségtelenül hozzájárulnak ennek az árnyéknak az eloszlatásához, a magyar nyelv sokoldalú fejlesztéséhez.

SZEPESY GYULA

Nemeskürty István: BALASSI BÁLINT

Aki figyelemmel kíséri gyorsan szaporodó régi magyar irodalmi kiadványainkat, folyóirat-irodalmunkat, tapasztalhatja, hogy amilyen mértékben nő a Balassi-szakirodalom terjedelme, olyan mértékben kevesbedik azok száma, akik ennek a roppant jelentőségű életműnek a teljes áttekintésére vállalkoznak. Ahogy fokozatosan kitárulkozik előttünk a zabolátlan költő-óriás életének, munkásságának sokrétűsége, bonyolultsága, ellentmondásossága, úgy válik egyre reménytelenebbé a vállalkozás, hogy valaki ezt az irdatlan méretű emberi és költői életutat részleteiben, arányaiban és egészében összefogja, egyesítve a szerteágazó kutatások sokféle eredményének korrekt tolmácsolását az egyéni látásmód és értékelés szempontjaival.

Ezt a könnyűnek éppen nem mondható feladatot tűzte maga elé Nemeskürty István a Gondolat Kiadó *Nagy magyar írók* sorozatában megjelent művében. Éppoly otthonosan mozog a 17. század páncélos vagy kamukapostós hősei között, mint mi a magunk ismerősei társaságában; ismertetni tudja a témakörébe tartozó összes valamirevaló szereplő érzelmi és érdekkapcsolatait, lényeges gazdasági, kulturális és rokonsági kötelékeit (olykor a nem lényegeseket is), és ez lehetővé teszi számára, hogy az eseményeket a pusztán egymásutániság helyett az egymás mellett létezés bonyolult fonadékában tegye láthatóvá. Régmúlt korok történéseire visszatekintve hajlamosak vagyunk a valóság tarka szövevényéből csak azt az egy szálát nyomom követni, amely az általunk ismert végkifejlethez vezet, mert – visszafelé gondolva – egy lezárt életút immár roppant egyértelmű; holott amikor az az élet lezajlott, akkor minden pillanatában „sokértékű” volt, s a lehetőségek végtelenjében olykor nem a cselekvő saját döntésére utal, ha erre vagy arra haladt.

A tárgyalást a szerző in medias res, az *Anna* c. fejezettel nyitja meg, mintegy sugallva, hogy ez a szerelem döntő jelentőségű az egész emberi és költői sors alakulása szempontjából. Ettől eltekintve kronologikus